

Indikatori siromaštva u Republici Hrvatskoj

Marinko Škare
Fakultet ekonomije i turizma
"Dr.Mijo Mirković", Pula
Sveučilište u Rijeci

Izvorni znanstveni članak
UDK: 339.1(497.5)
Primljeno: lipanj 1999.

Indikatori siromaštva su važan pokazatelj aktualnog socijalnog stanja u nekoj zemlji. Važnost indikatora siromaštva se ogleda u društvenoj spoznaji socijalnog stanja, ali i nje-govoj praktičnoj primjeni pri kreiranju društvene politike i programa. Državi tada na raspolaganju stoji promptan feedback o tomu kako primijenjene javne politike i programi utječu na socijalno stanje u zemlji. Promptno i pravodobno raspolaganje informacijama o tomu kako se tekuće ekonomske i druge mjere odražavaju na aktualno socijalno stanje u zemlji od neprocjenjive je važnosti budući da tada postaje moguće korigirati mjere i programe u trenutku njihova provođenja, ukoliko oni nisu poželjni sa stajališta društva u cjelini. Visoki socijalni standard pučanstva među temeljnim je zadacima svake države. Da bi taj cilj i ostvarila, država mora instrumentima socijalne politike, koji joj stoje na raspolaganju u odgovarajućem trenutku, intervenirati kada je to potrebno. Spoznaja o tomu kada su socijalne mjere nužne te kakvi su njihovi direktni učinci na socijalno ugroženo pučanstvo u zemlji, mogu se vrednovati praćenjem kretanja indikatora siromaštva.

Ključne riječi: siromaštvo, indikatori siromaštva, prag siromaštva.

UVODNA RAZMATRANJA

Pojam i značenje siromaštva možemo definirati kao "ekonomsku deprivaciju". Ekonomska deprivacija označava nedostatak ekonomskih resursa (raspoloživa novčana sredstva ili neki drugi oblik likvidne imovine) pojedinca ili obitelji, potrebnih za potrošnju ili kupnju ekonomskih dobara poput hrane, stanovanja, odjeće i obuće, za transport. Iz raspoloživih ekonomskih resursa obitelji ili njihove stvarne potrošnje, potrebne radi zadovoljavanja minimalnog životnog standarda, izvodi se prag siromaštva. Pojam siromaštva se, prema definiciji, isključivo odnosi na usko definiranu ekonomsku deprivaciju. Postoji puno oblika deprivacija u društvu – od onih psiholoških, fizičkih, socijalnih, čiji elementi ne ulaze u indikatore siromaštva. Indikatori siromaštva su usko orijentirani na sagledavanje materijalnog položaja, to jest, ekonomskog ili materijalnog siromaštva obitelji ili pojedinca. Nemogućnost uključivanja ostalih oblika deprivacije u pokazatelje ekonomskog siromaštva osnovni je nedostatak pokazatelja siromaštva te se, stoga, treba stimulirati i ohrabriti svaki pokušaj definiranja novih metodologija i pokazatelja koji će

pratiti trend kretanja životnog standarda prema drugim oblicima deprivacija u društvu. Sam pojam ekonomskog blagostanja ili siromaštva prvi se put spominje u istraživanjima A. C. Pigoua i njegovim razmatranjima "ekonomije blagostanja". Međutim, vrlo je važno razlikovati značenje blagostanja i siromaštva. Pojam blagostanja je nešto širi u odnosu na pojam siromaštva, budući da on u sebi sadrži i programe socijalne politike, kao i transferna plaćanja od strane države (socijalnu pomoć i naknade), odražavajući, istodobno, ekonomski i neekonomski položaj pojedinca ili obitelji u društvu. Uži pojam od pojma blagostanja je siromaštvo koje opisuje ekonomske okolnosti i ekonomsku deprivaciju s kojom je/nije pojedinac ili obitelj sučeljen, ne uzimajući pri tome u obzir ostale oblike deprivacije, poput sklonosti kriminalu, ovisnosti i drugo što može biti i posljedicom ekonomske deprivacije. Istraživanja, vezana uz izvođenje indikatora siromaštva u pravilu su se temeljila na analizi dohotka ili potrošnje obitelji, kao i subjektivne ocjene teškoća ili tegoba života u siromaštvu. Objektivna i što preciznija ocjena tegoba siromaštva su osnova izvođenja indikatora siromaštva što izi-

skuje znatan znanstveni i stručni napor s obzirom na višedimenzionalnost i složenost pojma siromaštva.

Novija istraživanja indikatora siromaštva i metodologija njihova izvođenja idu u pravcu koji je definirao A. Sen. Prema njemu se siromaštvo mora definirati s obzirom na minimalnu sposobnost pojedinca ili obitelji, za razliku od prijašnjih koncepata koji su siromaštvo promatrali isključivo kroz nemogućnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba. Pobornici tzv. "sposobnosti određenih" indikatora siromaštva zastupaju tezu da indikatori siromaštva, temeljeni na sposobnosti pojedinca ili obitelji da osiguraju "normalan i zdrav" život, primjeren dohodak i samodostatnost dopunjuju i prate status pojedinca ili obitelji u dugom roku. Za razliku od ovoga novog pravca istraživanja, indikatori siromaštva, temeljeni isključivo na raspoloživom dohotku ili ostvarenoj potrošnji, prate sposobnost pojedinca ili obitelji da zadovolji ili ne zadovolji neophodne potrebe u određenom trenutku.

Primjenom ove metode izvođenja indikatora siromaštva želi se osigurati procjena sposobnosti obitelji ili pojedinca u osiguranju svojega dugoročnoga društvenog statusa, to jest njihovih mogućnosti u društvu. Kretanja raspoloživog dohotka obitelji ili pojedinca su odraz trenutne situacije i čest je slučaj da obitelji ili pojedinci, koji u jednoj godini nemaju dovoljna sredstva za normalan život, u sljedećoj godini poboljšaju svoj status izdižući se iz grupe siromašnih, ne ukazujući pritom na stvarne teškoće uzrokovane siromaštvom tih obitelji ili pojedinca.

DEFINIRANJE PRAGA SIROMAŠTVA

Pojam siromaštva se, prema gore navedenome, dovodi u direktnu vezu s uvjetima i okolnostima koje su odraz ekonomske deprivacije. Osoba ili obitelj je izložena ekonomskoj deprivaciji ukoliko su njihova raspoloživa sredstva manja od službeno utvrđenog praga siromaštva, to jest potrebnog praga potrošnje radi zadovoljenja osnovnih životnih potreba. S druge strane, pojam blagostanja je nešto širi i odnosi se na ukupno stanje pojedinca ili obitelji u društvu, uključujući i rezultate mjera socijalne pomoći države, usmjerene na kategorije socijalno ugroženog pučanstva. Metodologija izrade indikatora siromaštva je novijeg datuma i mali je broj zemalja koje službeno prate kre-

tanje praga siromaštva i iz njega izvedene stope siromaštva. Pojam "praga siromaštva – *poverty threshold*" se prvi put službeno spominje i počinje koristiti u SAD-u 1960. godine. Metodologiju izvođenja oficijelne statistike siromaštva SAD-a razvila je Mollie Orshansky, ekonomistica u SSA (Social Security Administration). Metodologija je polazila od definiranja minimalnih životnih potreba (potrošnje) za prehranom (*minimum diet*) definirajući uravnoteženu, nužnu potrebu za prehranom. Temeljem podataka, prezentiranih u *Household Food Consumption Survey* iz 1955. godine, U. S. Department of Agriculture je analizirao i modificirao podatke o izdacima za prehranu obitelji s nižim dohotkom, kako bi se utvrdio minimalan i uravnotežen plan potrošnje i izdataka za prehranu obitelji. Nakon što je utvrđen minimalni vrijednosni plan potrošnje za prehranu, koji se odnosio na minimalna raspoloživa novčana sredstva obitelji, potrebna radi osiguranja normalnih životnih funkcija (*minimum diet plan*), izvedeni se plan multiplicirao s brojem tri. Istraživanjem podataka iz *Household Food Consumption Survey* iz 1955. godine zapaženo je da američke obitelji s nižim primanjima u prosjeku troše oko 1/3 raspoloživog dohotka na prehranu. Polazeći od pretpostavke da su potrebe za prehranom one koje će obitelji prve nastojati zadovoljiti, odlučeno je da bi se definirani minimalni plan potrošnje na prehranu trebao multiplicirati s brojem tri, kako bi se u prag siromaštva uključili i ostali troškovi obitelji (stanovanje, transport, zdravstvene i druge potrebe). Godine 1965. Office of Economic Opportunity je prihvatio SSA-ov prag siromaštva radi njegova statističkog praćenja i korištenja u postupku izrade programa. U. S. Bureau of the Budget (danas U. S. Office of Management and Budget) 1969. godine je izdao statističku direktivu kojom se ovako definirani prag siromaštva prihvaća kao službeni. U. S. Census Bureau od tada izdaje službene godišnje statistike o broju i razmjerima siromaštva u SAD-u (stopu siromaštva). Stopa siromaštva se izvodi usporedbom praga siromaštva obitelji s njihovim raspoloživim dohotkom. Prve statistike siromaštva u SAD-u su objavljene 1967. godine. Definirani se prag siromaštva svake godine korigira za troškove inflacije (*Consumer Price Index – CPI*) kako bi se dobila realna vrijednost praga siromaštva s jednakom kupovnom moći. Tako je, na primjer, prag siromaštva u SAD-u 1997. godine za četveročlanu obitelj iznosio

16.050 \$ (dvoje odraslih i dvoje djece) te predstavlja istu realnu kupovnu moć četveročlane obitelji iste strukture iz 1963. godine kada je prag siromaštva iznosio 3.100 \$.

Osnovni nedostaci izložene metodologije izvođenja praga siromaštva se odnose na probleme preciznog i jasnog definiranja praga siromaštva i raspoloživih obiteljskih resursa. Od trenutka uvođenja oficijelnog praga siromaštva 60-ih godina, došlo je do značajnih promjena u strukturi obitelji s obzirom na sudjelovanje žena u radnim procesima i "glavu obitelji". Suvremeni stil života i potrebe su uvjetovali intenzivno uključivanje žena u radne procese, što je rezultiralo pojavom troškova za djecu predškolskog uzrasta (mala škola, jaslice). Zbog toga se javlja potreba da se od raspoloživih prihoda obitelji oduzmu troškovi dječje skrbi, dok važeći službeni prag siromaštva ne pravi razliku između obitelji u kojoj oba roditelja rade od onih u kojima je jedan od roditelja uvijek s djecom. Obiteljska se struktura, isto tako, značajno promijenila s obzirom na činjenicu da je sve više obitelji samo s jednim roditeljem, obično obitelji samohranih majki. Službeni je prag siromaštva, također, potrebno korigirati za razvedene obitelji, tzv. ne-obiteljska kućanstva (osobe koje žive same), obitelji u kojima je "glava obitelji" osoba starija od 65 godina, budući da je struktura raspoloživih prihoda i troškova tih obitelji različita od one, službeno utvrđene. Sadašnji prag siromaštva, isto tako, ne uzima u obzir razliku između zdravstvenih potreba obitelji te razliku između obitelji koje imaju zdravstveno osiguranje od onih koji ga nemaju. Takve se razlike odražavaju na ukupne zdravstvene troškove obitelji i raspoložive resurse pa ih, stoga, treba uzeti u obzir prilikom korekcije praga siromaštva. I struktura praga siromaštva se značajno promijenila s obzirom na promjene u strukturi obiteljske potrošnje. S porastom životnog standarda obitelji više ne troše 1/3 raspoloživog dohotka na troškove prehrane već značajno manje. Poteškoće su prisutne i oko vrijednosnog utvrđivanja određenih nematerijalnih oblika pomoći, tzv. oblika pomoći u naturi, kao što su javni smještaj, zdravstvena skrb, nekompenzirane usluge liječenja u slučajevima nužde – hitna pomoć i drugo. Navedeni su nedostaci uvjetovali dopunu službenog praga siromaštva i metodologiju izrade, vodeći pojavi novih mjera siromaštva i kriterija koje valja uzeti u obzir prilikom definiranja praga siromaštva.

PROBLEMI IZVOĐENJA EKVIVALENTNIH SKALA

Metode mjerenja siromaštva se razlikuju s obzirom na njihovu dinamičnost. Uobičajena je podjela metoda na statične i dinamične metode mjerenja siromaštva. Prije opisana metoda mjerenja siromaštva u SAD-u, kao službena metoda, spada u grupu statičnih metoda, budući da se jednom utvrđena granica (prag) siromaštva svake godine korigira isključivo za porast troškova života. S druge strane, dinamične se metode mjerenja siromaštva obično korigiraju na godišnjoj razini i to za promjene u strukturi osobne potrošnje građana i obitelji.

Statični ili apsolutni prag siromaštva je iskazan u ovisnosti prema potrebama za prehranom. Dinamični ili relativni prag siromaštva, za razliku od apsolutnoga, polazi od aktualne (tekuće) potrošnje ili raspoloživog dohotka pučanstva. Temeljem promatrane potrošnje ili raspoloživog dohotka pojedinca, obitelji, izvodi se prag siromaštva za promatranu obitelj, pojedinca, koji se kasnije korigira za ostale obitelji s obzirom na njihovu strukturu i karakteristike. Takav je postupak uobičajen i provodi se tako da se u ukupnoj distribuciji dohotka ili potrošnje obitelji ili pojedinca, odredi prag/granica siromaštva koja distribuciju dijeli na siromašne i nesiromašne obitelji, pojedince. U pravilu, tako izvedena granica siromaštva iznosi 1/2 medijalnog dohotka ili potrošnje, korigirana za razlike u strukturi obitelji pomoću skale ekvivalencije. Skale ekvivalencije možemo definirati kao mjeru relativnih troškova života za obitelji različitih struktura i veličine u odnosu na referentnu obitelj koja se uzima kao standard u izvođenju granice siromaštva. U SAD-u pod standardnom/referentnom se obitelji podrazumijeva obitelj sastavljena od dvoje odraslih članova i dvoje djece. Primjenom skale ekvivalencije referentna se granice siromaštva korigira dobivajući na taj način granice siromaštva za ostale obitelji. Postoji više metoda izvođenja skala ekvivalencija, svaka sa svojim prednostima i nedostacima. Jedna od najjednostavnijih polazi od pretpostavke da referentnu granicu siromaštva treba proporcionalno korigirati u odnosu na broj članova obitelji. To bi značilo da bi granica siromaštva jednočlane obitelji trebala iznositi 1/4 granice siromaštva referentne četveročlane obitelji, dvočlana obitelj (suprug i žena bez djece) 1/2, te osmeročlana obitelj 2 puta više. Jednostavnost primjene

ove metode je njena pozitivna strana, no njena se krajnost ogleda u tome da ne uzima u obzir životnu dob djece, njihove razlike u odnosu na odrasle članove obitelji, ekonomiju razmjera koja se može postići dijeljenjem kupaonice, spavaćih soba ili kupnjom potrebnih dobara na veliko. Sljedeća se, isto tako ekstremna metoda koja se nadovezuje na prije spomenutu, zalaže za cjelovitu primjenu temeljne (referentne) granice siromaštva na sve obitelji, neovisno o njihovoj strukturi i veličini. Iz toga proizlazi da su potrebe četveročlane obitelji (4 odrasla člana obitelji) ili peteročlane obitelji (dvoje odraslih članova i troje djece) jednake četveročlanjoj obitelji s dvoje odraslih članova i dvoje djece. Između ovih dviju ekstremnih metoda izvođenja skala ekvivalencija, F. Citro i R. T. Michael su razvili metodu prema kojoj bi se referentna granica siromaštva korigirala za potrebe odraslih i djece mlađe od 18 godina (ostale se razlike u godinama djece ne uzimaju u obzir) i faktor ekonomije razmjera većih obitelji. Predložena skala ekvivalencije izvodila bi se prema formuli:

$$\text{skala vrijednosti} = (A + PK)^F \quad (1)$$

gdje je:

A = broj odraslih članova obitelji,

K = broj djece, gdje se svako dijete (točnije njegove potrebe) promatra kao udio P u potrebama odraslih članova obitelji,

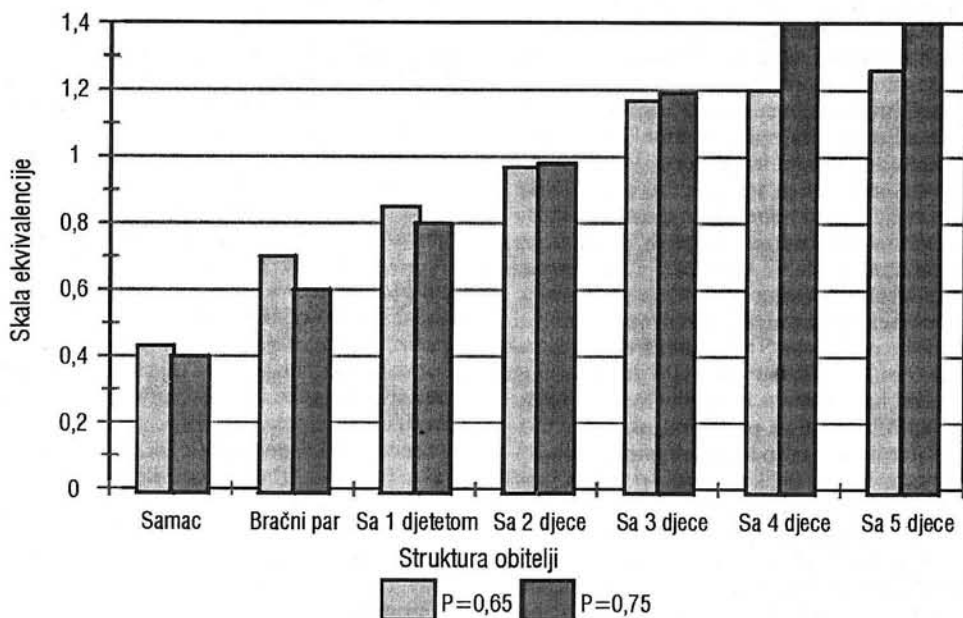
F = faktor ekonomije razmjera,

P = procijenjene potrebe djeteta u odnosu na odraslog člana obitelji.

Prema (1) se izvode skale vrijednosti, kojima se oficijelna granica siromaštva multiplira, korigirajući se za potrebe ekvivalentnih odraslih članova obitelji, uzimajući pri tome u obzir i ekonomiju razmjera većih obitelji. F. Citro i R. T. Michael za vrijednosti P i F predlažu $P=0.70$ i $F =$ između 0.65 i 0.70, budući da se potrebe svakog djeteta procjenjuju na oko 70% odraslog člana obitelji i faktor ekonomije razmjera. U ovom slučaju faktor ekonomije obujma ili razmjera označava moguće uštede koje se javljaju pri kupnji u velikim ko-

Slika 1.

Skale ekvivalencije obitelji različitih struktura i veličine u odnosu na referentnu obitelj

Izvor: Citro, Michael, 1995.: 182.

Tablica 1.

Izvedene granice siromaštva u \$ za ostale obitelji pomoću skala ekvivalencija

Odrasli članovi obitelji	Broj djece u obitelji mlađe od 18 godina								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
13.175 \$ prag siromaštva referentne obitelji uz faktor ekonomije razmjera 0,75									
Jedan	5.262								
Dva	8.850	7.834							
Tri	11.995	11.093	10.147						
Četiri	14.883	14.038	13.175	12.295					
Pet	17.594	16.796	15.983	15.161	14.322				
Šest	20.172	19.411	18.640	17.857	17.065	16.258			
Sedam	22.645	21.912	21.173	20.424	19.665	18.898	18.119		
Osam	25.030	24.323	23.608	22.987	22.159	21.420	20.674	19.919	
Devet	27.342	26.055	25.963	25.264	24.559	23.848	23.128	22.402	21.067
14.800 \$ prag siromaštva referentne obitelji uz faktor ekonomije razmjera 0,75									
Jedan	5.911								
Dva	9.941	8.900							
Tri	13.474	12.450	11.398						
Četiri	16.719	15.769	14.800	13.809					
Pet	19.764	18.869	17.957	17.031	16.088				
Šest	22.660	21.805	22.939	20.060	19.168	18.263			
Sedam	25.348	24.615	23.784	22.943	22.091	21.229	20.354		
Osam	28.117	27.323	26.520	25.710	24.891	24.062	23.224	22.376	
Devet	30.714	29.943	29.165	28.380	27.688	26.789	25.981	24.339	
14.800 \$ prag siromaštva referentne obitelji uz faktor ekonomije razmjera 0,65									
Jedan	6.680								
Dva	10.483	9.432							
Tri	13.644	12.741	11.802						
Četiri	16.449	15.636	14.800	13.938					
Pet	19.017	18.267	17.500	16.715	15.910				
Šest	21.409	20.707	19.992	19.263	18.519	17.798			
Sedam	23.663	23.601	22.326	21.640	20.943	20.232	19.508		
Osam	25.811	25.178	24.536	23.885	23.234	22.552	21.870	21.177	
Devet	27.865	27.258	26.643	26.021	25.390	24.751	24.103	23.445	22.777

Izvor: Citro, Michael, 1995.:251.

ličinama i upotrebi istih prostora stanovanja za više članova obitelji, uz iste raspoložive resurse kućanstva, a procjenjuje se između 0,65 i 0,70. Drugim riječima, potrošnja i potreba, npr. petog člana obitelji, nisu više 1, kao što je to slučaj za prvoga ili drugog člana, već su manje s obzirom na to da su potrebe svakog 'daljnog'

člana obitelji dijelom već podmirene. Točnije, službena bi se granica siromaštva referentne obitelji trebala korigirati za faktore skala vrijednosti izvedenih na ovaj način (prema strukturi potrošnje različitih obitelji s obzirom na strukturu i veličinu) gdje se potrošnja svakog djeteta mlađeg od 18 godina uzima kao 70%

potrošnje odraslog člana obitelji. Vrijednost faktora ekonomije razmjera izračunava se tako da se broj odraslih članova obitelji uvećava za umnožak broja djece i P, te se dobiveni rezultat potencira za 0,65 ili 0,70. Korigiranjem skala vrijednosti prema veličini i strukturi obitelji, u odnosu na skalu vrijednosti referentne obitelji, izvode se granice siromaštva za različite obitelji (vidi sliku 1. i tablicu 1.).

Slika 1. prikazuje izvedene skale ekvivalencije pomoću kojih se referentna granica siromaštva korigira izvedenim parametrima vrijednosti za obitelji različitih struktura i veličina. Korekcije izvršene kroz skale ekvivalencije uklanjaju ograničenost službene granice siromaštva, kao indikatora siromaštva koji ne pravi razliku između potreba različitih obitelji.

Međutim, to nisu sva ograničenja vezana uz primjenu ovog indikatora. Jedan od prigovora se odnosi na to da granica siromaštva mjeri isključivo ekonomsku ili materijalnu deprivaciju, ne vodeći računa o psihološkoj ili socijalnoj deprivaciji. Potrebno je, prije svega, poticati ona istraživanja koja će ukazati na vezu između siromaštva i uspjeha u školovanju, mogućnosti zapošljavanja, nasilju u obitelji i ostalim društveno-socijalnim pitanjima.

IZVOĐENJE PRAGA SIROMAŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE ZA ČETVEROČLANU OBITELJ S DVOJE DJECE

U radu prezentirana metodologija izvođenja granice siromaštva za Republiku Hrvatsku ima svoju osnovu u metodologiji koju je prihvatio U. S. Census Bureau. Prihvaćanje primjerene metodologije izvođenja granice siromaštva u nas je velikim dijelom uvjetovano slabo razvijenim statističkim bazama podataka o potrošnji pojedinca ili kućanstava, kao i visini raspoloživog dohotka. Radi ostvarenja primjerene komparativne analize siromaštva u Republici Hrvatskoj prihvaćanje granice siromaštva, definirane na ovaj način, u uvjetima postojećih statističkih standarda i ograničenja postaje nužnost. Prag siromaštva za Republiku Hrvatsku je izveden na osnovi ankete o potrošnji kućanstava u 1963. godini s minimalnim potrebama za prehranom i pripadajućim kalorijskim vrijednostima. Koristeći podatke U. S. Census Bureaua o minimalnim dnevnim kaloričnim potrebama izveden je tzv. *thrifty food plan* za prosječno četveročlano kućanstvo. Vrijednost

dnevne minimalne potrošnje (definirali su je liječnici i dijetolozi, a nazvana je *thrifty food plan*), iskazane u ondašnjim dinarima, svedena je na tzv. internacionalne dolare na osnovi koeficijentata kupovne moći valuta. Pripadajući su koeficijenti kupovne moći za Republiku Hrvatsku izvedeni na osnovi podataka o kupovnoj moći valuta, objavljenih u *National Accounts* 1995. Korigiranjem 'dinarske' vrijednosti dnevne minimalne potrošnje iz 1963. godine s pripadajućim koeficijentima kupovne moći, dobivene su vrijednosti dnevne minimalne potrošnje iskazane u internacionalnim dolarima (*purchasing power parity*). Nakon toga je vrijednost dnevne minimalne potrošnje multiplicirana s koeficijentom 3,93 koji predstavlja prosječni (u Hrvatskoj) udjel potrošnje hrane u ukupnoj potrošnji kućanstava. Time je dobiven prag siromaštva prosječne četveročlane obitelji u Hrvatskoj za 1963. godinu.

Raspoloživi resursi pojedinca ili obitelji definirani su na osnovi dohotka i ostvarenoj potrošnji. Podaci o raspoloživim novčanim prihodima pojedinca ili obitelji Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske predstavljaju neto-primitke po odbitku poreza i drugih davanja. Nedostaci ovako definirane granice siromaštva u Republici Hrvatskoj se ogledaju kroz statistička ograničenja, probleme definiranja statističkih podataka na osnovi kojih bi se granica siromaštva trebala izvoditi, njezinu primjenjivost, vezanu uz teškoće definiranja prirode granice siromaštva i definiranja raspoloživih resursa te troškove anketiranja reprezentativnog uzorka. Razvoj i usvajanje službenog praga siromaštva Republike Hrvatske od presudnog je značenja. Izrada službenog praga siromaštva mora ispunjavati neka osnovna načela, kako bi se osigurala njegova objektivnost i poštivali stručni standardi mjerenja siromaštva.

Indikatori siromaštva moraju biti društveno prihvaćeni i odražavati spoznaju o tome što je siromaštvo. Statistička valjanost se odnosi na konzistentnost primjerene metodologije izvođenja indikatora siromaštva. Konzistentnost indikatora siromaštva u prvom redu podrazumijeva neusporedivost oprečnih kategorija. Zabluda o veličini siromaštva u nekom društvu može se javiti u uvjetima kada se neusporedive kategorije uspoređuju. Primjerice, usporedbom neto-granice siromaštva (nakon oporezivanja) s bruto-raspoloživim dohotkom pojedinca ili obitelji dolazi se do neprimjerenih po-

dataka o stvarnim kretanjima siromaštva. Teritorijalna, vremenska i strukturna razlika između raspoloživih pokazatelja siromaštva za različite skupine pučanstva mora biti poštivana i ugrađena u samu metodologiju izvođenja, kako bi izvedeni pokazatelji bili od koristi za socijalne analitičare i kreatorne ekonomske politike u zemlji.

Statistička valjanost i raspoloživost podataka, na koje će se pokazatelji siromaštva primjenjivati, moraju dati odgovore na pitanja poput:

□ koja bi trebala biti priroda granice siromaštva, što je siromaštvo, položaj u društvu,

□ kako definirati raspoložive resurse pojedinca ili obitelji.

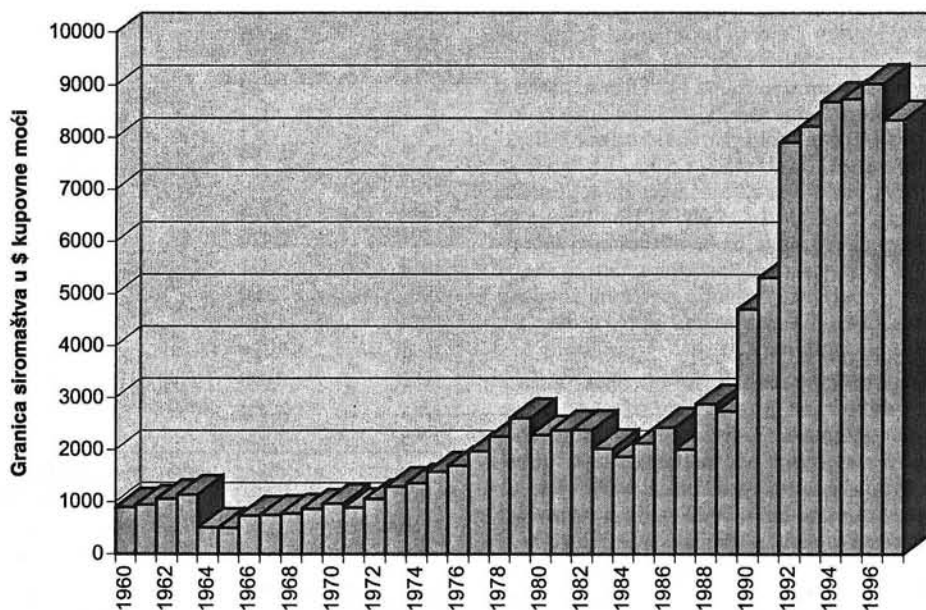
Promjene službene granice siromaštva treba usmjeriti korigiranju praga siromaštva tako da se u obzir uzimaju promjene u strukturi realne potrošnje, a ne samo kretanja indeksa troškova života. Osnovu granice siromaštva trebaju činiti izdaci za prehanu, odjeću i obuću te stanovanje, uvećani za izdatke na ostale potrebe, poput prijevoza, osobne skrbi (zdravlje, ob-

razovanje, kultura, sigurnost – osiguranje) i izdatke za kućanstvo.

Primjenom objašnjene metodologije izrade službenog praga siromaštva SAD-a izvodi se prag siromaštva Republike Hrvatske. Prag siromaštva je izveden tako da se za 1963. godinu izračunala košarica dobara (naturalna potrošnja kućanstava u visini od 29.00 kcal) u cijenama te godine koja se za ostale godine prije i nakon 1963. godine uvećavala za postotne promjene indeksa troškova života. Dobivena granica siromaštva usporediva je metodologijski i empirijski s granicama siromaštva ostalih zemalja. Primjena američke metodologije je prihvatljiva za Republiku Hrvatsku iz više razloga. Velika je vjerojatnost da će se metodologija U. S. Census Bureaua u skorije vrijeme prihvatiti kao osnova za međunarodne usporedbe. Razlog mogućeg prihvaćanja metodologije U. S. Census Bureaua, kao međunarodne, leži prije svega u njezinoj međunarodnoj usporedivosti s obzirom na valutu iskazivanja (internacionalni \$). Osim toga je opisana metoda objektivnija u odnosu na neke druge metode, dosad primjenjivane u Europi, jer polazi od

Slika 2.

Prag siromaštva četveročlane obitelji na bazi troškova života 1960.–1995.

Izvor: Autorov izračun

kaloričnih dnevnih potreba tako da se za svaku zemlju posebno može izvesti dosljedni plan minimalne dnevne potrošnje poštujući pri tom i različitost preferencija pučanstava različitih zemalja. Europske se metode provode daleko rjeđe i obično su temeljene na individualnim istraživanjima ili nedovoljno opsežnim anketiranjima. Takve su i uobičajene, tzv. budžetske metode, temeljene na subjektivnim procjenama i stavovima anketiranih o minimalnim potrebama i potrošnji. Metodologija U. S. Census Bureaua, s druge strane, ne polazi od želja i subjektivnih procjena anketiranih, već od minimalnih dnevnih potreba što su ih utvrdili kompetentni zdravstveni stručnjaci, a to je daleko objektivniji pristup. Vrijednosnim iskazivanjem minimalnih dnevnih potreba (novčana vrijednost kalorične košarice dobara) poštuju se različite navike potrošnje i ne zadire u subjektivnu strukturu potrošnje pojedinca (želje, preferencije), ona ostaje nedirnuta.

Granica siromaštva iskazana u domaćoj valuti, primjenom tečaja kupovne moći valuta (pariteta kupovne moći), izražena je u međunarodnim dolarima kako bi se omogućila precizna i dosljedna usporedba s ostalim zemljama. Drugim riječima, granica siromaštva izračunata za Republiku Hrvatsku označava ukupnu novčanu vrijednost potrebnih prihoda obitelji, iskazanu u dolarima, dovoljnu radi osiguranja kvalitetnog života (primjenom tečaja pariteta kupovne moći valuta, novčanim se iznosima, iskazanim u kunama i dolarima, može u dotičnim zemljama kupiti ista količina dobara i usluga). Usporedbom granice siromaštva u nas (između 1.000 \$ i 9.000 \$) i u SAD-u može se zaključiti da je ona za američke obitelji nešto viša (između 3.000 \$ i 15.000 \$) što ukazuje na razlike u cijenama te da je u Republici Hrvatskoj, u promatranom razdoblju, četveročlana obitelj trebala nešto manje novčanih fondova da bi zadovoljila istu razinu potreba kao i u SAD-u (vidi tablicu 2.).

Usporedbom raspoloživog dohotka kućanstava i definirane granice siromaštva izvodi se funkcija siromaštva, odnosno udjel siromašnih osoba u ukupnom pučanstvu, točnije, ukupnom broju kućanstava u zemlji. Vidljivo je da četveročlane obitelji u SAD-u moraju izdvojiti više sredstava da bi podmirile svoje potrebe za razliku od obitelji u Republici Hrvatskoj i Velikoj Britaniji. Tako je, na primjer, četveročlana obitelj u SAD-u morala izdvojiti tijekom 1995. godine oko 15.141 \$ da bi zadovoljila osnovne

Tablica 2.

Usporedba praga siromaštva četveročlane obitelji* SAD-a i Republike Hrvatske

Godina	Prosječni prag siromaštva četveročlane obitelji u SAD-u (\$)1	Prosječni prag siromaštva četveročlane obitelji u Republici Hrvatskoj (\$)2
1995.	15.569	9.027
1994.	15.141	8.737
1993.	14.763	8.681
1992.	14.335	8.214
1991.	13.924	7.904
1990.	13.359	5.914
1989.	12.674	2.738
1988.	12.092	2.877
1987.	11.611	2.007
1986.	11.203	2.429
1985.	10.989	2.126
1984.	10.609	1.868
1983.	10.178	2.021
1982.	9.862	2.384
1981.	9.287	2.376
1980.	8.414	2.287
1979.	7.412	2.609
1978.	6.692	2.260
1977.	6.191	1.976
1976.	5.815	1.700
1975.	5.500	1.584
1974.	5.038	1.363
1973.	4.540	1.294
1972.	4.275	1.058
1971.	4.137	891
1970.	3.968	969
1969.	3.743	869
1968.	3.553	780
1967.	3.410	753
1966.	3.317	740
1965.	3.223	503
1964.	3.169	509
1963.	3.128	1.136
1962.	3.089	1.058
1961.	3.054	945
1960.	3.022	894

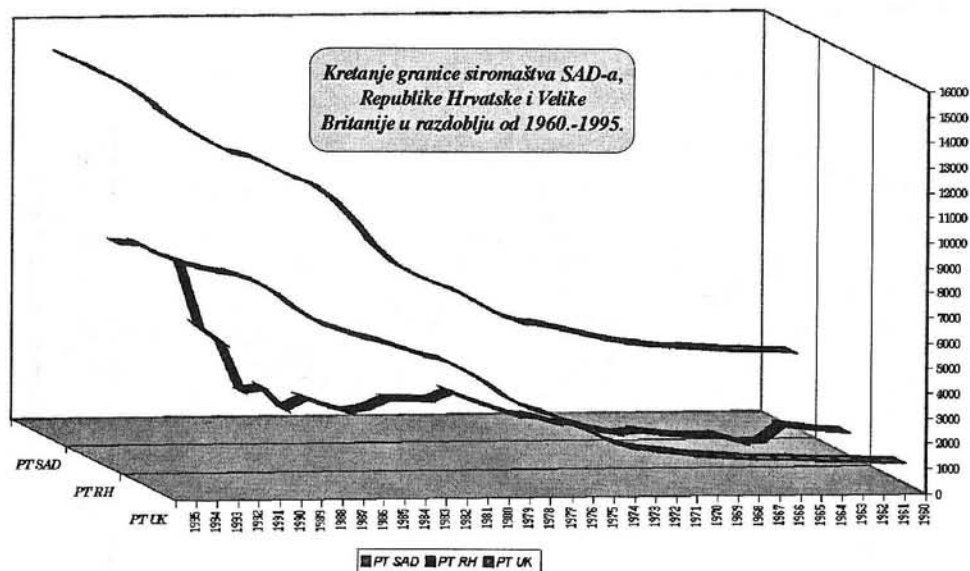
¹ Za razdoblje prije 1981. prosječni prag siromaštva za četveročlanu obitelj, ne uključujući poljoprivredna kućanstva.

² Faktori prije 1967. godine su ekstrapolirani.

* Četveročlane obitelji: dvije odrasle osobe i dvoje djece.

Izvor: U.S. Bureau of the Census, P60-194, *Poverty in the United States*, 1995., i autorov izračun temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

Slika 3.

Izvor: Autorov izračun

potrebe, dok su radi podmirjenja istih potreba kućanstva u Republici Hrvatskoj te Velikoj Britaniji trebala izdvojiti 8.737 \$ i 9.180 \$. Najmanji su troškovi života u promatranoj godini bili u Republici Hrvatskoj u usporedbi s troškovima života u SAD-u i Velikoj Britaniji (vidi sliku 3.). Izvođenjem relativnih odnosa prosječnog raspoloživog dohotka kućanstava i pripadajuće granice siromaštva utvrđuje se stvarna razina blagostanja u tim zemljama.

Usporedbom raspoloživih resursa pojedina ili obitelji s izvedenom granicom siromaštva za Republiku Hrvatsku, može se spoznati razina siromaštva i stvarni životni standard pućanstva u nas. Takva je spoznaja višestruko značajna, ako se uzme u obzir činjenica da je borba protiv siromaštva temeljna zadaća socijalne politike koju provodi država, a smanjenje siromaštva pokazatelj društvenog razvoja zemlje (vidi sliku 4.).

Slika 4. pokazuje kretanje broja kućanstava ispod službene granice siromaštva kada se taj broj u promatranom razdoblju kretao između 40 i 112.000. Najviša razina siromaštva zabilježena je u 1972. godini (112.000 kućanstava) dok je razina najniža u 1968. godini (40.000). U kasnijim 80-tim razina siromaštva se približila vrijednostima 60-ih godina. Udjel

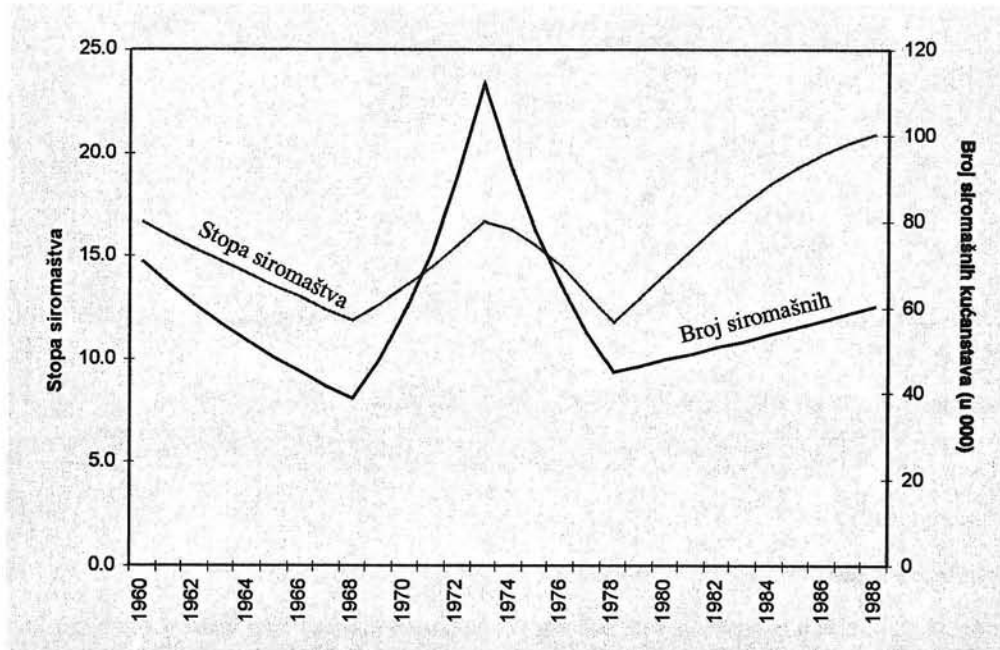
siromašnih kućanstava u ukupnom broju kućanstava RH u istom razdoblju, prikazan je stopom siromaštva na slici 4. Udjel se siromašnih kućanstava u tom razdoblju kretao između 14 i 20%.

Važno je zamijetiti da, iako se broj kućanstava ispod granice siromaštva u 1988. godini približio razini iz 60-ih godina, stopa siromaštva u istoj godini je još uvijek daleko iznad njene najniže razine (1968. = 14%). Ekspanzivan trend rasta stope siromaštva i broja kućanstava u siromaštvu krajem 1978. godine je konstantan sve do kraja 1988. godine. Zbog nedostatka adekvatnih i pouzdanih informacija o kretanjima raspoloživih sredstava kućanstava nakon 1988. godine, dublja analiza i usporedba raspoloživih prihoda kućanstava s obzirom na broj djece, starosnu dob i ostala obilježja nije moguća, već su u obzir uzeti raspoloživi godišnji prihodi četveročlanih obitelji s dvoje djece i dvoje odraslih članova.

Kretanje razine siromaštva u Republici Hrvatskoj, nakon 1988. godine, prikazano je u slici 5. Iz slike 5. je vidljivo da je u razdoblju 1989.-1990. godine došlo do značajnog pada razine siromaštva, to jest broja siromašnih kućanstava, negdje oko 12%, nakon čega dolazi do naglog rasta stope siromaštva. Nagli je po-

Slika 4.

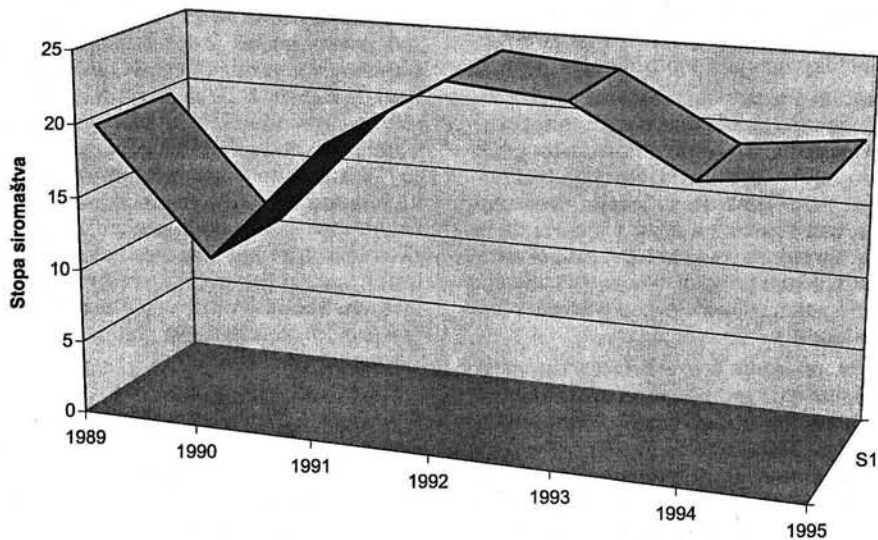
Broj kućanstava koji žive u siromaštvu u Republici Hrvatskoj 1960.-1988.

Izvor: Autorov izračun temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

Slika 5.

Kretanje stope siromaštva u Republici Hrvatskoj 1989.-1995.

Izvor: Autorov izračun temeljem podatka DZS Republike Hrvatske.

rast stope siromaštva bio uvjetovan ratnom agresijom i razaranjima te tranzicijskim teškoćama u gospodarstvu s kojima se Republika Hrvatska susrela. Trend se nakon 1994. godine nešto popravlja, kada je zabilježen manji pad stope siromaštva s najviše razine od oko 25% u 1992. i 1993. godini, nakon čega se stopa siromaštva spušta na razinu između 18 i 20%. Analize nakon 1995. godine zasad autor nije radio. Pregled kretanja razine siromaštva u nas poklapa se s kretanjima u gospodarstvu, što potvrđuje da se kroz u radu prezentiranu metodologiju izvođenja indikatora siromaštva mogu promatrati ekonomski učinci aktualne gospodarske politike na životni standard pučanstva i razinu njihove ekonomske i druge "deprivacije". Analiza uzročnika i čimbenika koji su uvjetovali takva kretanja razine siromaštva u Republici Hrvatskoj nisu bila predmetom istraživanja u ovom radu, budući da je autorov cilj bio dokazati potrebu uvođenja službenog praga siromaštva i mjere siromaštva u Republici Hrvatskoj za svekoliku javnost (pučanstvo, vlada, gospodarski subjekti, državne institucije i sve ostale institucije društva). Pri tom je predložena metodologija izrade u radu predoženih indikatora siromaštva za Republiku Hrvatsku, prezentirana a rezultati istraživanja vidljivi iz analiza kretanja stope siromaštva u nas.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nužno je, u što kraćem roku, razviti sustav praćenja prihoda i rashoda kućanstava, s posebnim osvrtno na uvođenje službenog praga siromaštva u nas. Sve do danas su jedinim izvorom podataka o kretanjima ovih čimbenika bili rezultati anketiranja, provedenih samo u nekim godinama, bez primjerene metodologije praćenja i obrade podataka. Uključivanje praga siromaštva u redovita ekonomska izvješća osnovnih ekonomskih agregata našega gospodarstva pridonijelo bi bržem razvoju i uključenoju u europske integracije. Dokazana je zakonitost prema kojoj je ekonomski rast u zemljama stabilnoga gospodarstva, koje nastoje ostvariti što viši stupanj tzv. "države blagostanja – socijalnu stabilnost", daleko veći u odnosu

na države kojima socijalna stabilnost nije primarnim ciljem.

Praćenjem službenoga praga siromaštva negativni bi se učinci (posljedice) provedenih ekonomskih akcija mogli ublažiti, ili čak izbjeći, budući da bi se vrijeme između dijagnostičiranja problema (pada blagostanja) i provođenja mjera radi njegova suzbijanja uvelike smanjilo. Uvriježeno je, iako često pogrešno mišljenje, da porast prosječnoga raspoloživog dohotka povećava blagostanje, što potvrđuju zadnja socijalna kretanja u Velikoj Britaniji, gdje je s prosječnim porastom nadnica došlo do nagle ekspanzije siromaštva. Ista postavka vrijedi i za kategoriju bruto-domaćeg proizvoda. Porast prosječnoga raspoloživog dohotka ili bruto-domaćeg proizvoda, koncentriran u rukama dijela pučanstva s najvišim primanjima, uzrok je rasta stope siromaštva. Linija (prag) siromaštva se sastoji od tzv. "vidljivog dijela" (novčani dohodak potreban radi zadovoljenja osnovnih životnih potreba), ali i tzv. "nevidljivog dijela" (zadovoljstvo na poslu, uživanje u slobodnom vremenu, ljudski kapital i drugo). Pri njegovu se praćenju susrećemo sa značajnim metodologijskim problemima. Metodologijski postupak definiranja praga siromaštva, prezentiran u radu, na temelju iskustva U. S. Census Bureaua uvelike zadovoljava tražene kriterije. Objektivnost kao jedan od temeljnih zahtjeva koji se pri izradi modela iziskuje, ovim je modelom "uglavnom" zadovoljena. Preciznim definiranjem tzv. "neophodne potrošnje", nužne radi zadovoljenja dnevnih životnih potreba (2.900 Cal uključujući vitamine, minerale i sve druge tvari potrebne da bi ljudsko tijelo normalno funkcioniralo), osigurava se postojanost ovakvog modela siromaštva. Nedostatak modela se ogleda u činjenici da on ne uzima u obzir tzv. "nenovčani dio praga siromaštva" koji se odnosi na zadovoljstvo na poslu, uživanje u slobodnom vremenu i drugim, zasad nemjerljivim čimbenicima. No, time vrijednost modela ipak nije dovedena u pitanje. U razvijenim zemljama svijeta, gdje je raspoloživi dohodak pojedinca ili kućanstva visok, prisutne su tendencije smanjenja radnog vremena radi povećanja dokolice dok je, s druge strane, visok dohodak gotovo presudni čimbenik stimulacije zadovoljstva na radnome mjestu.

LITERATURA

- Atkinson, A. B., Rainwater, L., Smeeding, T. M. (1995.) *Income Distribution in OECD Countries*. OECD.
- Usher, D. (1994.) *Welfare Economics and Public Finance*. Edward Elgar.
- Citro, C. F., Michael, R. T. (1995.) *Measuring Poverty – A New Approach, Panel on Poverty and Family Assistance: Concepts, Information Needs, and Measurement Methods*, Committee on National Statistics, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council. Washington, D. C.: National Academy Press.
- Short, K., Shea, M. (1995.) *Beyond Poverty, Extended Measures of Well-Being: 1992*. Current Population Reports. U. S. Bureau of the Census.
- Short, K., Shea, M., Eller, T. J. (1996.) *Poverty Measurement*. U. S. Bureau of the Census.
- Barr, N. (1993.) *The Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Summary

INDICATORS OF POVERTY IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Marinko Škare

Indicators of poverty are important indexes of the current social situation in any country. Their importance is reflected in the understanding of social conditions and in their practical implications for the creators of the social policy and programmes. They thus obtain prompt feedback of the impact of the implemented public policies and programmes of the social conditions in the country. The prompt and timely availability of information on how current economic and other measures reflect the social situation in a country are of extreme importance because it is possible to correct the measures and programmes as soon as they are introduced if they are not considered as desirable by the society in general. A high social standard of the population is among the basic objectives of every country. In order to achieve it, a country must intervene at the right moment with its social policy instruments. An understanding of the necessary social measures and of their direct effects on the socially endangered population in a country may be assessed by monitoring the changes in the indicators of poverty.

Key words: poverty, indicators of poverty, poverty threshold.